

מידת ההשתדלות להשיג מים לנטילת ידיים

❖ **האם אדם שיכול להשיג מים לנטילה רק בעוד רבע שעה, חייב להמתין למים?**

חישוב שיעור כדי הילוך ארבעה מילין או מיל, נמדד בזמן ולא במידת הדרך. לכן, הנוהג ברכב צריך לנסוע למקום מים שאינו בדרכו, עד 18 דקות, אף שעובר בכך מרחק של קילומטרים רבים:

ביאור הלכה סימן קסג סעיף א ד"ה ברחוק: מסתברא (מסתבר) דכשהוא נוסע בגמלא פרחא (גמל פורח), כגון על פאס"ט (עגלת דואר) וכיוצא בזה - **אין חושבין לפי אורך הדרך, אלא לפי חשבון הזמן** של הילוך ארבעה מילין לאדם בינוני, שהוא שיעור ע"ב מינוטין (72 דקות).

דעת הריטב"א היא, שאף אדם שאין מצויים לו מים בטווח זה, לא יאכל בלא נטילה אלא אם כן הוא חלוש. הובאו דבריו בביאור הלכה (סימן קסג סעיף א ד"ה אם):

ובחידושי הריטב"א על פסחים בדף מ"ו משמע, דאפילו בוודאי שלא ימצא מים, גם כן אין להקל בסתמא, (אלא) רק כשהוא צריך לזה הרבה, כגון שהוא חלוש מפני טורח הדרך וכיוצא בזה.

ב. כריכת ידיים במפה

בגמרא מובאת אפשרות של עטיפת הידיים, במקום נטילת ידיים:

תלמוד בבלי חולין דף קז עמוד א:

אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: התירו מפה לאוכלי תרומה (כלומר, התירו לכהנים לכסות ידיהם במפה, וכך לאכול תרומה בלא נטילת ידיים, כיוון שכהנים זריזים הם, ויזהרו שלא לנגוע בתרומה), ולא התירו מפה לאוכלי טהרות (אך לא התירו זאת לאנשים שאינם כהנים, שאוכלים מאכלי חולין בטהרה, מחשש שמא יגעו במאכל בידיהם).

נחלקו הראשונים, האם ניתן להקל בכריכת מפה, בעניין נטילת ידיים לסעודה. לדעת הרא"ש, באופן זה החשש שמא יגע במאכל חמור עוד יותר:

רא"ש חולין פרק ח סימן יח:

לא התירו מפה לאוכלי טהרות - כל שכן לחולין גרידי (כל שכן שלא התירו לכרוך מפה על מאכלים רגילים, כלחם בימיו), דלא זהיר (כיון שאדם רגיל אינו נזהר) ואתי למינגע (ועלול לנגוע בלחם בידים טמאות).

הקדמה:

נאמר בגמרא: "וְהִתְקַדְּשְׁתָּם" - אלו מים ראשונים, וְהִיָּיתָם קְדוֹשִׁים - אלו מים אחרונים". ועוד נאמר: "בשעה שתיקן שלמה ... נטילת ידיים, יצתה בת קול ואמרה: בְּנִי, אִם חָכָם לָבָךְ יִשְׁמַח לְבִי גַם אֲנִי, ואומר: חָכָם בְּנִי וְשִׂמְח לְבִי וְאֲשִׁיכָה חֲרָפִי דָּבָר".

ממאמרי חז"ל אלה, ניכר שנטילת ידיים אינה ענין תברואתי בלבד, אלא יש בה תוכן של עומק וקדושה. שכן, אדם מישראל אינו אוכל למלא תאוותו בלבד, אלא בשביל לקיים את גופו שיהיה מוכן לעבודת ה'.

שאלה: כיצד ינהגו חיילים שאין בידיהם מים לנטילת ידיים לסעודה?

א. שיעור זמן ההמתנה למים

הגמרא דנה לגבי ההולך בדרך ואין ברשותו מים לנטילת ידיים לסעודה, כמה עליו להמתין מלאכול:

תלמוד בבלי פסחים דף מו עמוד א:

אמר רבי אבהו אמר רבי שמעון בן לקיש... (לצורך) נטילת ידיים - **ארבעה מילין** (כ-72 דקות)...

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: **לא שנו אלא לפניו** (אם יגיע אל המים בדרך הילוכו), אבל **לאחריו** (לחזור אחורה) - אפילו מיל (כקילומטר, 18 דקות) אינו חוזר. אמר רב אחא: ומינה - (מכך ניתן ללמוד, שדווקא בשיעור) מיל הוא דאינו חוזר, הא **פחות ממיל - חוזר**.

❖ **מהו שיעור הזמן, שיש להמתין ולהתאמץ בשביל להשיג מים לנטילת ידיים לסעודה, כאשר המים יהיו בהמשך דרכו?**

❖ **מהו שיעור הזמן, כאשר המים נמצאים רק מאחריו, וצריך לחזור אחורה בכדי להגיע אליהם?**

בפוסקים מבואר, שהשווה במקומו ואינו הולך, אינו צריך ללכת למקום שיש בו מים יותר מכדי הילוך מיל:

משנה ברורה סימן קסג ס"ק ג:

ושומרי גנות ופרדסין, כשצריכין לילך (ללכת) אחר מים - אינם מחוייבין אלא פחות ממיל (כלומר מחוייבים רק עד 18 דקות) כמו מלאחריו, משום שאינם יכולים לעזוב שמירתן. והחיי אדם ושאר אחרונים הסכימו, **דכל היושב בביתו** גם כן אינו מחוייב לטרוח אחר מים אלא פחות ממיל (**עד 18 דקות** כנ"ל). כמו מלאחריו, דרך לפניו בדרך שהולך בלאו הכי לשם, הצריכוהו להמתין עד ארבעה מילין.

אך יש ראשונים שהתירו זאת:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ו הלכה יח:

לט (עוטף) אדם את ידיו במפה, ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אף על פי שלא נטל ידיו.

(בטעמו של דבר, הסביר הכסף משנה (על הרמב"ם שם) שלא החמירו בנטילת ידיים בחולין רגילים יותר מבתרומה עצמה, שהותר לכהנים לאוכלה כשידיהם מכוסות במפה).

למעשה, השולחן ערוך לא התיר לכרוך ידיו במפה, אלא רק כאשר לא מצויים לו מים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קסג סעיף א:

אם אין מים מצויים לפניו בריחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל - **ילוט (יעטוף) ידיו במפה**, ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה.

אולם, אם אין באפשרותו גם לכרוך את היד במפה, רשאי לאכול בלא נטילה, כיוון שאין מצוים לו מים. אולם מציאות זו נדירה ביותר:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ו:

כתב האליה רבה, **דבמקום שאין לו מפה מותר אף בלא מפה**, כיון דאין יכול להשיג מים בשיעור זה. **אך באמת הוא דבר שאינו מצוי**, דאטו בגברי ערטילאי עסקין (וכי מדובר באדם ללא בגדים) דלית ליה (שאינו לו) שום סודר שיהיה יכול לכרוך ידיו בו? ובודאי מחויב לעשות כן.

ג. אכילה על ידי כלי

הרמ"א הוסיף על היתר השולחן ערוך (במצבים מסוימים לאכול על ידי כריכת הידיים במפה), שניתן לאכול את הלחם גם על ידי כלי (ונמצא שעל ידי כך אינו נוגע בלחם):

הגהת הרמ"א על השולחן ערוך הנ"ל:

או אוכל על ידי כף.

האחרונים תמחו על היתר זה, ולכן הורו שלא לסמוך על כך אם יכול לכסות את ידיו:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ז:

האחרונים נתקשו בזה, דמנא ליה (מניין) לרמ"א דין זה?

ושאני (ושונוה דין) מפה שידו מכוסה, מה שאין כן בזה שידו מגולה, חיישין טפי דילמא אתי למינגע (שישנו חשש גדול יותר שמא יבוא לנגוע בידיו בלחם)... **ועל כן נראה, דאם יש לו מפה, יכרוך במפה דוקא.**

על אותה הדרך, הורו מפוסקי דורנו (שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ז), **שאינו לאכול לחם העטוף בשקית ניילון, אלא יש לכרוך את הידיים עצמם** בבגד או בשקית (ורק כאשר אין לו אפשרות כזאת, יאכל כשהלחם עטוף).

❖ **לפי זה, חייל רעב שאין באפשרותו להשיג מים בזמן הקרוב, כיצד ינהג: יעטה כפפות (וכדומה) על הידיים ויאכל, או שיאכל את הלחם כשהוא בתוך שקית ניילון?**

השלכה נוספת לדברי הרמ"א, כתבו האחרונים ביחס לאופן כריכת הידיים:

ביאור הלכה סימן קסג סעיף א ד"ה ידיו במפה:

עיין במשנה ברורה, דמסתברא (שמסתבר) דוקא לשתי ידיו **(צריך לכרוך את שתי הידיים במפה)**. אך מלשון הרמ"א שהתיר אפילו לאכול בכף, משמע, דלדידיה (שלשיטתו) הוא הדין במפה גם כן די ביד שהוא אוכל בו, ולא חיישין דילמא אתי למינגע (ואין חוששים שמא יבוא לגעת) ביד השני... ומכל מקום צריך עיון, דעיקר דינו של הרמ"א דמתיר על ידי כף כבר פקפקו עליו כמה אחרונים.

היינו, **לדעת השולחן ערוך** שהצריך דווקא לכרוך את ידיו - **חובה לכרוך את שתי הידיים**. אולם, **לדעת הרמ"א**, שמתיר גם לאכול על ידי כלי, מספיק לכרוך **רק את היד בה הוא אוכל**.

ד. הלכה למעשה

חייל שאין ברשותו מים לנטילת ידיים, עליו לחזר אחריהם עד כדי הילוך 18 דקות. אם אין מים מצויים אף בטווח זה, יכסה ידיו בכפפות וכדומה, (ובמקום דחק שאין הדבר באפשרותו, רשאי להסתפק באכילת הלחם כשהוא עטוף בשקית וכדומה).

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: רב"ט ר' יהודה בן חיים
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

